

М. М. КАБАНЕЦЬ (канд. пед. наук, доц.)
Донецький національний технічний університет

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА ТА ПІДХОДИ ДО ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УНІВЕРСИТЕТАХ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ

В статті висвітлено ідеологічне та законодавче підґрунтя розвитку інклюзивної освіти, проаналізовано основні законодавчі акти Європейського Союзу та Великої Британії щодо рівного доступу всіх громадян до освіти та підтримки осіб з обмеженими можливостями та особливими освітніми потребами. Узагальнено деякі аспекти практичного впровадження інклюзивної освіти у вищих навчальних закладах Великої Британії.

Ключові слова: *інклюзивна освіта, інтеграція, законодавство, люди з обмеженими можливостями, студенти з особливими освітніми потребами.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. В останні десятиліття пріоритетним напрямком розвитку освітніх систем європейських країн стало усунення нерівноправності громадян у можливості здобути освіту, забезпечення вільного доступу до всіх навчальних закладів людям, що донедавна не мали такої можливості через дискримінацію їх прав у зв'язку з особливими освітніми потребами, обмеженими фізичними можливостями, перепронами релігійного, етнічного, гендерного, національного характеру і т.п.

Українське суспільство поступово починає визнавати право людей з особливими потребами на повноцінну участь у суспільному житті, про що свідчить інтерес до міжнародної практики збільшення числа загальноосвітніх закладів, які були б пристосовані до навчання осіб з особливими освітніми потребами та обмеженими можливостями, створення організацій та фондів, запровадження проектів, метою яких є інформаційна діяльність щодо проблем людей з обмеженими можливостями, впровадження інклюзивної освіти, формування суспільної думки щодо важливості забезпечення прав дітей та молодих людей з особливими потребами на навчання разом із здоровими однолітками, підготовка фахівців для роботи з дітьми з особливими потребами в умовах інклюзії.

Поряд із намаганнями науковців та практиків вирішити проблему підвищення якості освіти та досягнення всіма студентами загальних стандартів, ще більшу увагу зосереджено на інтеграції студентів-інвалідів в загальний навчальний процес. Важливо зазначити, що фізичне розміщення студентів з обмеженими можливостями разом із іншими студентами не є метою саме по собі, а тільки засобом досягнення мети. У той час як освітні реформи, які стосуються якості та стандартів освіти, передбачають зближення в результатах навчання, інклюзивне навчання вимагає розбіжності з точки зору стратегій, що застосовуються в процесі навчання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблеми інклюзивної освіти намагаються вирішити багато науковців сучасності: М. Девід, Л. Перрі, К. Маршалл, Дж. Паттерсон, С. Майлз, Н. Сінгал, Дж. Хампфрі досліджують та аналізують концептуальні положення освітньої політики Великої Британії та інших європейських країн стосовно рівного доступу до освіти для всіх громадян суспільства, Д. Хауї порівнює законодавчу базу англосовітних країн щодо забезпечення можливостей для навчання студентам з особливими потребами, М. Лейстер, Т. Ловелл узагальнили досвід навчання студентів-інвалідів в університетах Великої Британії.

Вітчизняні науковці, які досліджують проблеми інклюзивної освіти, звертаються до зарубіжного досвіду у сфері освіти інвалідів, з урахуванням якого розробляють власні моделі інклюзивної освіти. В роботах Ю. Богінської, А. Колупасової, Л. Шумної аналізується законодавство України та зарубіжних держав стосовно навчання осіб з обмеженими можливостями, А. Колупасова розробила теоретико-експериментальну модель інклюзивної освіти в Україні, Г. Нікуліна, П. Таланчук розкривають технологію інклюзії студентів з інвалідністю до інтегрованого освітнього середовища.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття. Віддаючи належне результатам теоретичних досліджень та практичним

розробкам вітчизняних науковців, треба зазначити, що питання включення студентів з обмеженими можливостями та особливими потребами тільки починають вирішуватися в Україні та ще не знайшли свого втілення в широку освітню практику. Існує нагальна потреба у вивченні зарубіжного досвіду успішної практики інклюзивного навчання та виробленні нових підходів щодо інклюзивної освіти, що більшою мірою задовольняли б потреби її розвитку, покращували процеси абілітації та реабілітації, формували адаптовану особистість, сприяли її інтеграції в суспільство.

Метою статті є аналіз підґрунтя розвитку інклюзивної освіти та деяких аспектів практики впровадження інклюзивної освіти у вищих навчальних закладах Великої Британії.

Виклад основного матеріалу дослідження, обґрунтування отриманих наукових результатів. Поняття «інклюзивна освіта» сформувалося з переконання в тому, що освіта є основним правом людини і що вона створює основу для більш справедливого суспільства. Всі учні мають право на освіту, незалежно від їх індивідуальних якостей чи проблем. Ініціативи в області інклюзивної освіти часто торкалися тих груп, які в минулому були позбавлені можливостей отримання освіти. Ці групи включають дітей, що живуть у злиднях, що належать до етнічних та мовних меншин, дівчаток (в деяких суспільствах), дітей, які проживають у віддалених районах, а також дітей-інвалідів або тих, що мають інші особливі освітні потреби. Останні найчастіше знаходяться в найбільш несприятливому положенні як в рамках системи освіти, так і суспільства в цілому.

Традиційно діти-інваліди та діти з особливими освітніми потребами страждали від відчуження, дискримінації та сегрегації, що мали місце в системі основної освіти та проявлялися з боку їх однолітків. Деяких з них поміщали в спеціальні класи чи школи. Багато дітей були позбавлені доступу до будь-якої освіти взагалі. За статистикою 15% від загального числа дітей в школах «вибуває» із системи навчання у зв'язку з тим, що вона нездатна задовольнити їхні особливі потреби.

Інклюзивна освіта – процес розвитку загальної освіти, який передбачає його пристосування до різних потреб всіх громадян, в тому числі і людей з особливими потребами. Інклюзивна освіта ґрунтується на ідеології, що виключає будь-яку дискримінацію людей і створює сприятливі умови для людей, які мають особливі потреби. Інклюзія (інклюзивне суспільство) характеризується в сукупності по трьом рівноправним напрямками – інклюзивна культура, інклюзивна політика і інклюзивна практика [2].

Розвиток інклюзивної освіти ґрунтується на об'єктивних вимогах:

- освітнього характеру: в загальноосвітніх навчальних закладах мають застосовуватися такі методи навчання, які відповідають індивідуальним особливостям і є корисними для всіх учнів;
- соціального характеру: інклюзивні школи можуть змінити ставлення до наявних відмінностей між громадянами суспільства шляхом спільного навчання всіх дітей, створюючи тим самим основу для справедливого і недискримінаційного суспільства, яке заохочує людей жити разом у світі;
- економічного характеру: державі більш вигідно створювати і утримувати школи, в яких навчаються всі діти разом, ніж створювати складну систему різних типів шкіл, що спеціалізуються в області освіти конкретних груп дітей.

Основне завдання інклюзивної освіти – створення доброзичливого та доступного середовища, що дозволяє учням отримувати знання, максимальною мірою реалізувати власні можливості у постановці та досягненні життєвих цілей. Суспільству необхідно подолати негативні настанови щодо до інвалідності, позбутися їх і надати людям з інвалідністю рівні можливості участі у всіх сферах суспільної активності. Впровадження інклюзивного підходу в освіті – це частина стратегії з розвитку інклюзивного суспільства.

На міжнародному рівні існує ряд конвенцій, декларацій, заяв і резолюцій, пов'язаних з інвалідністю, інклюзивною та спеціальною освітою, які лежать в основі освітньої політики та забезпечують дотримання відповідних принципів для забезпечення їх дії.

Конвенція про права дитини та Декларація про права інвалідів, ухвалені Генеральною асамблеєю ООН, серед пріоритетів визначають право дитини з особливими освітніми потребами на освіту, медичне обслуговування, професійну підготовку та трудову діяльність. У 2007 році Європейська Рада міністрів освіти визначила освіту людей з особливими

потребами як одне з 16 пріоритетних завдань, які підлягають розгляду в рамках лісабонських цілей (Європейська Комісія, 2007). Однією з пропозицій була розглядати освіту учнів з особливими потребами як пріоритетний напрямок розвитку освіти на період до 2020 року [7].

На європейському рівні є ряд документів, які визначають цілі держав-членів ЄС щодо підтримки учнів з особливими потребами, які передбачають зобов'язання з боку країн ЄС у впровадженні узгоджених пріоритетів. Це, наприклад, звіт Освітньої Ради Європейській Раді «Завдання на майбутнє системи освіти і підготовки кадрів» (2001) і «Узгоджена система критеріїв та показників для моніторингу прогресу в досягненні Лісабонських цілей в освіті та підготовці кадрів» (2007).

Однак існує також цілий ряд ключових документів, які орієнтовані саме на осіб з особливими освітніми потребами та їх включення в загальну систему освіти. Перший з них – це Постанова Ради Міністрів Освіти, датований 1990 роком, щодо інтеграції дітей та молодих людей з обмеженими можливостями в загальну систему освіти. Після цього країни-члени ЄС ратифікували Стандартні правила Організації Об'єднаних Націй про вирівнювання можливостей для інвалідів (1993).

Інклюзивна освіта передбачає:

- гуманізацію відносин учасників освітнього процесу;
- нову, більш високу якість викладання, оптимально підкріплювану матеріальною базою;
- професійне зростання викладача;
- особистісно орієнтований підхід;
- гнучку методику викладання предметів;
- наявність оптимального сприятливого освітнього середовища;
- зниження числа невстигаючих, підвищення якості знань учнів; всебічний розвиток природних обдарувань;
- відкритість освітнього процесу і стратегій освіти;
- поглиблення інклюзивності суспільства – комфортності життя для всіх; вдосконалення матеріальних і духовних основ суспільства;
- усунення всіх видів дискримінації;
- сприяння особистості в реалізації життєвих цілей;
- визнання рівної цінності для суспільства всіх учнів та педагогів;
- підвищення ступеня участі учнів в культурному житті місцевих шкіл і одночасне зменшення рівня ізоляції частини учнів від загальношкільного життя;
- реструктурування методики роботи в школі таким чином, щоб вона могла повністю відповідати різноманітним потребам всіх учнів, що проживають поруч зі школою;
- позбавлення бар'єрів на шляху отримання знань і повноцінної участі в шкільному житті для всіх учнів, а не тільки для тих, хто має інвалідність або відноситься до тих, у кого є особливі освітні потреби;
- аналіз і вивчення спроб подолання бар'єрів та покращення доступності шкіл для окремих учнів;
- проведення реформ і змін, спрямованих на благо всіх учнів школи в цілому;
- розуміння, що відмінності між учнями – це ресурси, що сприяють педагогічному процесу, а не перешкоди, які необхідно долати;
- визнання права учнів на здобуття освіти в школах, розташованих за місцем проживання;
- поліпшення ситуації в школах в цілому, як для учнів, так і для педагогів;
- визнання ролі шкіл не тільки в підвищенні академічних показників учнів, але і в розвитку суспільних цінностей місцевих співтовариств;
- розвиток відносин підтримки і співробітництва між школами і місцевими громадами;
- визнання того, що інклюзія в освіті – це один з аспектів інклюзії в суспільстві.

Університети і коледжі Великої Британії все більше усвідомлюють потреби студентів-інвалідів. До людей з особливими потребами відносять тих, хто має хронічні захворювання, психічні відхилення або специфічні труднощі у навчанні, наприклад, дислексію.

У Великій Британії майже 1,7 млн. студентів вищих навчальних закладів, з яких 3,4% – люди з обмеженими можливостями. Найбільшу групу серед таких студентів складають ті, хто

має непомітні обмежені можливості (діабет, епілепсія, астма) – близько 45% загального числа інвалідів, на другому місці за чисельністю – люди з дислексією (19%). Таких, хто має очевидні обмежені можливості, – дуже небагато (1% – люди з вадами зору, 2% – люди з вадами слуху, 2% – люди на інвалідних візках) [5].

У 1995 році Комітет ООН з прав дитини, зробив деякі зауваження щодо оптимізації інклюзивної освіти у Сполученому Королівстві. Комітет висловив стурбованість з приводу очевидної недостатності вжитих заходів щодо забезпечення реалізації загальних принципів Конвенції, зокрема положення її статей 2, 3, 6 і 12. У цьому зв'язку Комітет наголосив, зокрема, що принцип найкращого забезпечення інтересів дитини, не відображений в законодавстві в таких сферах, як охорона здоров'я, освіта і соціальне забезпечення, які мають вплив на дотримання прав дитини. З того часу певні позитивні зміни відбулися, але, на думку Дж. Кентворті та Дж. Уїттейкера [6], при вирішенні спірних питань з приводу можливості навчання дітей та підлітків з особливими освітніми потребами у звичайних школах ще зустрічаються факти дискримінації деяких категорій дітей, тому вони вважають за потрібне прийняти до уваги наступні положення:

- Конвенція Організації Об'єднаних Націй про права дитини має бути основою для будь-якого судового чи адміністративного розгляду, що торкається дитини.

- Чинне законодавство Сполученого Королівства з фахової освіти є дискримінаційним та потребує радикальної реформи. Практика обов'язкового поділу дітей не сумісна із сучасною системою освіти.

- Дитина має право висловлювати свою власну думку у справі, або безпосередньо, або, якщо це не можливо, опосередковано, через свого представника щодо вирішення питання можливості її навчання у звичайній школі.

- Незважаючи на його недоліки, у чинному законодавстві щодо освіти, є принаймні припущення, що діти повинні навчатися в загальноосвітніх школах.

- Слухання щодо вирішення спірних питань мають проводитися публічно.

- Спеціальні навчальні заклади більш не є життєздатним варіантом для батьків, чисельність яких все збільшується, які вимагають академічної та соціальної освіти для своїх дітей [6].

Згідно із сучасним британським законодавством, університети та вищі коледжі освіти зобов'язані передбачити умови для перебування та навчання студентів з особливими потребами. Кожен університет чи коледж має публікувати Положення щодо осіб з обмеженими можливостями (Disability Statement), що пояснює, як він підтримує тих, хто потребує особливих умов навчання та проживання. Підтримка, яка надається університетом або коледжами, може включати:

- проживання студентів з особливими потребами у приміщеннях, адаптованих до їх потреб;

- професійний догляд співробітників;

- допомогу з боку волонтерів;

- забезпечення навчальними матеріалами за системою Брайля та в інших доступних форматах;

- забезпечення доступності будівель і споруд;

- заохочення використання викладачами гнучких методів навчання;

- надання підтримки під час іспитів з метою рівного та справедливого оцінювання всіх студентів;

- дозволяє отримати додатковий час для завершення курсу.

Студентам може бути надана щоденна допомога у навчанні, яка передбачає допомогу людини, яка може:

- інтерпретувати слова на мову жестів;

- робити нотатки для студента з обмеженими можливостями;

- записувати його слова, наприклад, під час іспиту;

- допомагати пересуватися територією навчального закладу.

Кожен університет чи коледж має радника або координатора з питань обмежених можливостей, діяльність якого націлена на те, щоб допомогти студентам отримати максимальну віддачу зі свого перебування у вищій. Вони надають інформацію щодо наявності

спеціального обладнання в навчальних приміщеннях, допомагають вирішити проблеми, що виникають, проводять консультації щодо отримання додаткової підтримки та фінансування.

У відповідності до Закону про рівноправність (The Equality Act), який було прийнято у 2010 році, вважається незаконним з боку постачальників освітніх послуг ставитися до людей з обмеженими можливостями несприятливо. Таким ставленням може вважатися: пряма дискримінація (відмова у вступі до навчального закладу людині через її обмежені можливості), непряма дискримінація (дії навчального закладу, що мають негативний вплив на студентів з особливими потребами, наприклад, обмеження форматів вступних заяв, що позбавляє деякі категорії населення рівних шансів доступу до освітніх послуг), дискримінація, пов'язана з інвалідністю, (дискримінаційні дії щодо студентів через щось, що є наслідком їх інвалідності, наприклад, обмеження можливості вийти на вулицю під час перерви через те, що це займає забагато часу), переслідування (некоректне ставлення викладачів до студентів з обмеженими можливостями, наприклад, через складнощі у сприйнятті, розумінні навчального матеріалу).

Британські вчені Дж. Белью та Т. Дейвіс дослідили та узагальнили ставлення студентів вищих навчальних закладів до інклюзивної освіти та основні проблеми щодо її реалізації в практиці роботи університетів та коледжів Великої Британії, що дозволило їм сформулювати певні висновки [4]:

1. Серед звичайних студентів немає достатньої інформації та знань про умови життя студентів з особливими потребами.

2. Соціальні контакти між звичайними студентами та студентами з обмеженими можливостями не достатньо інтенсивні.

3. Студенти підтримують необхідність законодавчих дій щодо забезпечення прав людей з особливими потребами.

4. Студенти підтримують точку зору, що ранні соціальні контакти та інклюзивна освіта будуть сприяти кращому розумінню потреб інвалідів.

5. Студенти підтримують ідею інклюзивної освіти в цілому, однак менш впевнені в можливості спільного навчання для людей, які мають особливі освітні потреби.

Молоді люди відзначили деякі удосконалення щодо доступності освіти для всіх категорій громадян, а саме:

- доступність будівель поліпшується;
- питання мобільності та доступності все частіше стають предметом обговорення;
- проблеми людей з обмеженими можливостями стають все більш помітними в суспільстві;
- комп'ютерні технології удосконалюються та добре структуровані електронні книги стають більш доступними.

Але залишається багато проблем, які потребують вирішення:

- потреби в доступності різняться; існують різні бар'єри доступності в галузі освіти і в суспільстві для людей з різними особливими потребами, наприклад: під час занять та іспитів деякі особи потребують більше часу, іноді їм потрібні особисті помічники на заняттях; вони повинні мати доступ до адаптованих матеріалів одночасно з іншими студентами;

- вільний вибір теми дослідження іноді обмежується доступністю будівель, недостатньою доступністю технологій і матеріалів (обладнання, книг);

- люди з особливими освітніми потребами мають вивчати предмети та набувати навичок, які є значущими для них і для їхнього майбутнього життя;

- вони потребують консультацій впродовж навчання щодо того, що можливостей застосування отриманих знань та навичок в майбутньому, заснованого на індивідуальних потребах;

- існує ще нестача знань про інвалідність; деякі викладачі, студенти та їхні батьки мають негативне ставлення до них; ті, хто оточують людей з обмеженими можливостями, повинні знати, що вони можуть запитати цю людину саму, чи необхідна їй допомога.

Висновки за результатами дослідження, перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що розвиток інклюзивної освіти є одним з пріоритетних напрямків реформування освітніх систем європейських країн та шляхом забезпечення рівного доступу до освітніх послуг всім громадянам суспільства, що є

одним із шляхів розвитку демократичного суспільства. Університети Великої Британії досягли значних успіхів у впровадженні інклюзивного навчання в освітню практику, вивчення досвіду яких дасть змогу розробити шляхи ефективного втілення ідеї рівноправного доступу до освіти для всіх категорій населення України. Подальшого вивчення потребує зарубіжний досвід щодо поетапного втілення забезпечення доступу студентам з обмеженими можливостями до всіх освітніх ресурсів навчального закладу, розробка гнучких навчальних планів та стратегій диференційованого підходу до студентів із різними освітніми та фізичними потребами.

Список використаної літератури

1. Богінська Ю. В. Законодавче забезпечення доступності вищої освіти в європейських державах для осіб з обмеженими можливостями / Ю. В. Богінська // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: зб. наук. праць. — 2009. — № 6 (8). — С. 118 – 124.
2. Бут Т. Показатели инклюзии. Практическое пособие: пер. с англ. / Т. Бут, М. Эйнскоу; под ред Марка Вогана. – М.: РООИ «Перспектива», 2007. – 124 с.
3. Колупаева А. А. Инклюзивна освіта: реалії та перспективи: Монографія / А. А. Колупаева – К.: «Самміт-Книга», 2009. – 272 с. – (Серія «Інклюзивна освіта»).
4. Ash A. Everybody In? The experience of disabled students in further education [Електронний ресурс] / A. Ash, J. Bellew, M. Davies, T. Newman, L. Richardson // Disability & Society. – London: Routledge, 1997. – P. 605 – 621. – Режим доступу: <http://dx.doi.org/10.1080/09687599727155>.
5. Chard G. Access to Higher Education for the Disabled Student: A building survey at the University of Liverpool [Електронний ресурс] / G. Chard, R. Couch // Disability & Society. – London: Routledge, 1998. – P. 603 – 623. – Режим доступу: <http://dx.doi.org/10.1080/09687599826632>.
6. Kenworthy J. Anything to Declare? The Struggle for Inclusive Education and Children's Rights [Електронний ресурс] / J. Kenworthy, J. Whittaker // Disability & Society. – London: Routledge, 2000. – P. 219 – 231. – Режим доступу: <http://dx.doi.org/10.1080/09687590025649>.
7. Lisbon Declaration. Young People's Views on Inclusive Education (2007) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.european-agency.org/publications/flyers/lisbon-declaration-young-peoples-views-on-inclusive-education/declaration_en.pdf – Назва з екрану.
8. Voltz, Deborah L. Connecting teachers, students, and standards : strategies for success in diverse and inclusive classrooms / Deborah L. Voltz, Michele Jean Sims, Betty Nelson. – Alexandria, VA USA: ASCD, 2010. – 160 p.

Стаття надійшла до редакції 07.03.2012.

М. Н. Кабанец. Инклюзивное образование и подходы к его обеспечению в университетах Великобритании.

В статье отражена идеологическая и законодательная почва развития инклюзивного образования, проанализированы основные законодательные акты Европейского Союза и Великой Британии относительно равного доступа всех граждан к образованию и поддержке лиц с ограниченными возможностями и особыми образовательными потребностями. Обобщены некоторые аспекты практического внедрения инклюзивного образования в высших учебных заведениях Великой Британии.

Ключові слова: *інклюзивне освітання, інтеграція, законодавство, люди с ограниченными возможностями, студенты с особыми образовательными потребностями.*

M. Kabanets. Inclusive Education and Approaches to Its Providing in British Universities. *The article highlights the ideological and legal foundations of inclusive education, the main legislative acts of the European Union and the United Kingdom equal access to education equal access to education for all citizens and support for people with disabilities and special educational needs. Some aspects of practical implementation of inclusive education in universities of Great Britain are generalised.*

Keywords: *inclusive education, integration, legislation, people with disabilities, students*

with special educational needs.